

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу Козлова Кирила
Валерійовича «Структура і зміст підготовки легкоатлетів у першій стадії
багаторічного вдосконалення» подану на здобуття наукового
ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту
за спеціальністю 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт

Актуальність обраної теми дисертації. В останні десятиріччя відбулись значні зміни в легкій атлетиці, що вплинуло на всі складові системи підготовки спортсменів. Наявні наукові дані, що стосуються структури і змісту підготовки легкоатлетів, характерні переважно для реалій спорту 1970–1980-х років, коли більшість спортсменів виходили на рівень вищих досягнень у віці 19–21 років і завершували спортивну кар'єру у 22–24 роки, і лише у виняткових випадках залишались у спорті вищих досягнень. Аналогічна ситуація склалася з програмно-нормативними документами, що є підґрунтям багаторічного вдосконалення легкоатлетів в Україні. У них спостерігаються очевидні протиріччя у структурі, змісті і критеріях оцінки для переходу на наступний етап багаторічної підготовки, що не відповідає сучасним науковим знанням, накопиченим у результаті новітніх наукових досліджень у сфері олімпійського спорту та системи підготовки спортсменів, досвіду передової спортивної практики, узагальнення яких, відносно специфіки виду легкої атлетики, дозволяє на новому рівні підійти до вирішення проблеми раціональної побудови багаторічної підготовки.

Становлення вищої спортивної майстерності шляхом форсованої підготовки юних спортсменів, спрямованої на досягнення успіхів у різних змаганнях вікових груп, стало однією з серйозних проблем сучасного спорту, не оминувши й легку атлетику.

Нині підґрунтям системи підготовки легкоатлетів в Україні є спортивний принцип з поетапним контролем спортивного результату та застосуванням відповідних тестів, що часто змушує тренерів підміняти планомірну багаторічну підготовку до демонстрації найвищих результатів у оптимальній віковій зоні форсованою підготовкою дітей, підлітків і юнаків до змагань різних вікових груп без урахування рівня вікового розвитку. Різне зменшення кількості населення України, також і осіб, які залучені до занять легкою атлетикою, дає підстави для

пошуку резервів максимальної оптимізації, дбайливого ставлення до підготовки перспективних дітей з точки зору спорту вищих досягнень.

Усе це увійшло у протиріччя із сучасними знаннями у сфері підготовки спортсменів, згідно з якими процес багаторічного вдосконалення повинен бути орієнтований на досягнення найвищих результатів спортсменами в оптимальній віковій зоні для кожного виду легкої атлетики та спиратися на об'єктивні закономірності становлення спортивної майстерності, особливості вікового розвитку, урахування статевого дозрівання. Це все обумовило актуальність досліджень Козлова Кирила Валерійовича.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до «Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр.». Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту за темою 2.1. «Періодизація річної та багаторічної підготовки спортсменів» (№ державної реєстрації 0111U001720), Плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2016–2020 рр. за темою 2.27. «Удосконалення системи спортивної підготовки і змагальної діяльності кваліфікованих спортсменів у сучасних умовах інтенсифікації змагальної діяльності» (№ державної реєстрації 0174000806), Тематичного плану наукових досліджень та розробок, що фінансуються за кошти державного бюджету МОН України на 2017–2019 рр. за темою «Структура і зміст етапу безпосередньої підготовки спортсменів до головних змагань (Олімпійських ігор, чемпіонатів світу)» (№ державної реєстрації 0117U002387).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Усі наукові положення дисертації, висновки, практичні рекомендації достатньою мірою обґрунтовані експериментальними даними, відповідають меті та завданням дослідження. Ступінь вірогідності отриманих результатів забезпечується відповідною тривалістю експерименту, характером педагогічних досліджень, що відповідають необхідним метрологічним вимогам, застосуванням адекватних методів математичної статистики.

Наукові положення, сформульовані у дисертації та висновки роботи уточнюють і доповнюють наукові дані, що стосуються змін вікових меж спортсменів і визначають оптимальну структуру першої стадії багаторічного вдосконалення (на матеріалі легкоатлетичних стрибків); доповнюють уявлення про зміст тренувального процесу на етапах першої стадії багаторічної підготовки спортсменів з урахуванням специфіки легкоатлетичних стрибків та підтверджують необхідність створення міцного рухового фундаменту легкоатлетів у першій стадії багаторічної підготовки для успішної змагальної діяльності в оптимальній віковій зоні для найвищих досягнень і тривалого збереження вищої спортивної майстерності; важливість профілактики негативного впливу ранньої спеціалізованої підготовки на подальшу спортивну кар'єру, передчасну стабілізацію спортивних результатів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що автором вперше:

- виявлено невідповідність структури та змісту тренувального процесу у першій стадії багаторічного вдосконалення сучасним тенденціям спортивної практики, які полягають у прагненні до реалізації індивідуальних задатків і здібностей легкоатлетів у оптимальній віковій зоні досягнення найвищих результатів, а також у тривалому збереженні вищої спортивної майстерності; невідповідність навчальних програм з легкої атлетики для ДЮСШ, СДЮСШОР, ШВСМ сучасним науковим знанням, передовому практичному досвіду. Це проявляється у форсуванні підготовки дітей, підлітків і юнаків до демонстрації найвищих результатів до змагань різних вікових груп, що веде до штучного зменшення тривалості першої стадії багаторічної підготовки; перенесення методики спортивного тренування, характерного для дорослих спортсменів, у практику дитячо-юнацького спорту; використання максимальних обсягів роботи, які не відповідають віковому розвитку юних легкоатлетів;

- показано і підтверджено недоцільність цілеспрямованої підготовки юних легкоатлетів до Юнацьких Олімпійських ігор, чемпіонатів світу серед юнаків, що негативно позначається на їхній спортивній кар'єрі, обмежує її тривалість, знижує якість процесу багаторічної підготовки, позбавляє можливості

використовувати весь арсенал сучасної підготовки і реалізовувати індивідуальні задатки і здібності. Спортсмени, які стали переможцями та призерами Юнацьких Олімпійських ігор у 16–17 років, рідко досягають високих результатів в оптимальній для їх демонстрації віковій зоні, ймовірність повторити або перевищити досягнення дуже незначна і коливається в межах від 0 до 11,11 %;

- побудовано статистично значущу модель (за допомогою регресійного аналізу), яка дозволяє прогнозувати вік найвищих досягнень спортсмена залежно від віку його перших помітних спортивних успіхів (стрибок у висоту);

- визначено причини, що впливають на передчасне завершення спортивної кар'єри легкоатлетів: форсування підготовки дітей, підлітків та юнаків; спортивний травматизм юних легкоатлетів; кваліфікація тренера; невідповідні умови для переходу з юнацького спорту у спорт вищих досягнень; відсутність прогресу; використання заборонених препаратів; неналежні умови для переходу з масового спорту до спеціалізованої підготовки; роль батьків і вплив друзів;

- розроблено наукові положення та отримано й обґрунтовано нові дані у легкій атлетиці, які вирішують важливу проблему підготовки спортсменів у першій стадії багаторічного вдосконалення з урахуванням специфіки легкоатлетичних стрибків, вікового розвитку, особливостей сучасного етапу розвитку спорту і мають цінність для спортивної практики – сприяють планомірному становленню майстерності для реалізації індивідуальних задатків спортсменів у оптимальній віковій зоні для найвищих досягнень;

- обґрунтовано структуру і зміст процесу багаторічної підготовки спортсменів, які спеціалізуються у легкоатлетичних стрибках, що спрямовані на планомірне становлення спортивної майстерності та забезпечують спадкоємність завдань, засобів і методів, організаційних форм підготовки всіх вікових груп, усунення чинників ризику перетренованості, спортивних травм і професійних захворювань;

- представлено рекомендації для складання програм для ДЮСШ СДЮСШОР, ШВСМ, що базуються на закономірностях і принципах планомірного становлення спортивної майстерності спортсменів, які

спеціалізуються у легкоатлетичних стрибках, з урахуванням етапу багаторічної підготовки, рівня вікового розвитку;

– приведено у відповідність до завдань етапів першої стадії багаторічної підготовки тести оцінювання підготовленості юних легкоатлетів і переводу їх на наступний етап (групи) підготовки;

Практична значущість дисертаційної роботи полягає в можливості використання розроблених рекомендацій для оптимізації багаторічної підготовки легкоатлетів у першій стадії, підвищення ефективності їхнього тренувального процесу; в удосконаленні навчальних програм для ДЮСШ, СДЮСШОР, ШВСМ, що підтверджується актами впровадження наукових досліджень у практику підготовки легкоатлетів Державної школи вищої спортивної майстерності (червень, 2018), Київської міської школи вищої спортивної майстерності (вересень, 2018); в удосконаленні навчальних і робочих програм, змісту курсу лекцій для студентів закладів вищої освіти фізичного виховання і спорту, що підтверджується актом впровадження у навчальний процес підготовки студентів Національного університету фізичного виховання і спорту України з дисципліни «Актуальні проблеми сучасної підготовки спортсменів» (грудень, 2019).

Оцінка змісту дисертації, її завершення в цілому та ідентичності змісту автореферату й основних положень дисертації.

Основні положення дисертаційної роботи викладені у 9 публікаціях, з яких 5 – у фахових виданнях України (4 з яких входять до міжнародної наукометричної бази), 3 публікації апробаційного характеру, 1 публікація додатково відображає наукові результати дисертації.

Матеріали дисертаційного дослідження було оприлюднено:

– на міжнародному рівні: Міжнародна олімпіада серед молоді країн СНД «Молодь та олімпійський рух» (Душанбе, Таджикистан, 2015); VIII, X–XII Міжнародні конференції «Молодь та олімпійський рух» (Київ, Україна 2015, 2017–2019 рр.); Міжнародна сесія молодих вчених (Олімпія, Греція, 2016);

– на всеукраїнських заходах: «круглі столи» і конференції кафедр легкої атлетики, велосипедного і зимових видів спорту (Київ, 2015–2016 рр.), історії

та теорії олімпійського спорту НУФВСУ (Київ, 2017–2019 рр.).

Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, шести розділів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг роботи – 233 сторінки.

Робота містить 25 таблиць і 33 рисунки. Список використаної літератури налічує 205 найменувань, серед них – 81 зарубіжне джерело.

У **вступі** шляхом критичного аналізу та порівняння з відомими рішеннями обґрунтовано актуальність теми й доцільність дисертаційного дослідження; вказано на зв'язок роботи з науковими планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, а також методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичну значущість отриманих результатів; представлено інформацію про апробацію результатів дослідження та публікації за темою дисертації, структуру й обсяг дисертації.

Перший розділ дисертації **«Проблема раціональної періодизації багаторічної підготовки спортсменів та її програмно-нормативного забезпечення в легкій атлетиці»** присвячено аналізу й узагальненню публікацій, які стосуються загальної структури процесу багаторічної підготовки, її поділу на стадії, етапи з відповідними цілями, завданнями, змістом та навчальних програм з легкої атлетики для ДЮСШ, СДЮСШОР, ШВСМ.

Критичний аналіз програм для ДЮСШ, СДЮСШОР, ШВСМ з легкої атлетики дозволив виявити певні суперечності щодо їх змісту, особливо в тій частині, що стосується передчасної вузької спеціалізації і форсованої підготовки до підліткових і юнацьких змагань. У навчально-тренувальний процес груп початкової підготовки рекомендується активне впровадження програми «Дитяча легка атлетика», розробленої фахівцями ІААФ, але не вказано, в якому обсязі вона буде впроваджена у процес підготовки юних спортсменів, яким чином узгоджується з вирішенням завдань у групах початкової підготовки, зазначених у чинній вітчизняній навчальній програмі; з концепцією ІААФ, що базується на принциповому відході від «дорослої» моделі підготовки юних спортсменів, особливо у частині, що стосується залікових вимог (перевідних нормативів). Все це стало підґрунтям для проведення додаткових досліджень структури і змісту

підготовки легкоатлетів у першій стадії багаторічного вдосконалення.

У другому розділі дисертації **«Методи й організація дослідження»** розкрито наукові методи (діалектичний метод; системний аналіз; загальнонаукові й емпіричні методи: біографічний, метод експертних оцінок і методи математичної статистики), обґрунтовано доцільність їх застосування, представлено організацію досліджень.

Застосування зазначених методів дослідження дало можливість обґрунтувати структуру і зміст процесу підготовки легкоатлетів у першій стадії багаторічного вдосконалення з урахуванням запитів сучасної спортивної практики, запропонувати і впровадити у практичну діяльність спортивних шкіл рекомендації, що ґрунтуються на планомірному становленні майстерності юних спортсменів.

Третій розділ **«Чинники ризику, що знижують якість процесу багаторічної підготовки юних легкоатлетів і обмежують тривалість спортивної кар'єри»**. Здобувач проаналізував біографії 1332 спортсменів, переможців і призерів Юнацьких Олімпійських ігор 2010 і 2014 рр. і чемпіонатів світу за період 1999–2017 рр. і встановив, що тільки 2,85 % спортсменів стали призерами чемпіонатів світу та Ігор Олімпіад у дорослому віці. За останні 18 років кількість спортсменів, які змогли поєднати успішні виступи в юнацькому і дорослому віці, постійно знижувалася. На матеріалі проведення юнацьких чемпіонатів світу показано, що ймовірність повторити успіх дуже незначна і коливається в межах від 0 до 11,11 %.

З'ясував причини, що впливають на передчасне завершення спортивної кар'єри юних легкоатлетів за участю 20 фахівців (експертів) галузі спорту.

Визначив оптимальну структуру першої стадії багаторічного вдосконалення на підґрунті узагальнення сучасного досвіду підготовки спортсменів, які мають досягнення світового рівня в легкоатлетичних стрибках, уточнив оптимальний вік для початку занять ($n = 78$); вікові межі досягнення перших успіхів; вікові межі, оптимальні для досягнення найвищих результатів ($n = 246$), тривалість підготовки до перших спортивних успіхів. За допомогою регресійного аналізу побудував статистично значущу модель (стрибок у висоту – $F=13,35$; $p<0,05$), яка дозволяє

прогнозувати вік найвищих досягнень спортсмена залежно від віку його перших помітних успіхів:

У четвертому розділі **«Багаторічна підготовка легкоатлетів та її програмно-нормативне забезпечення в різних країнах (узагальнення світового досвіду)»** проведено аналіз і узагальнення досвіду ІААФ, США, Великої Британії, Канади, Німеччини, Франції, Куби, Австралії та інших країн. Підґрунтя концепції багаторічного вдосконалення легкоатлетів різних країн – довготривалий підхід, де успіх майбутніх досягнень закладається саме на етапах першої стадії багаторічної підготовки, у середньому протягом 10 років. Проведення експертизи змін тривалості першої стадії багаторічного вдосконалення легкоатлетів за участю 20 експертів у галузі спорту свідчить про необхідність збільшення тривалості першої стадії багаторічної підготовки, але тільки з урахуванням особливостей вікового розвитку, індивідуальних темпів зростання підготовленості спортсменів, чутливих періодів розвитку рухових якостей. Узагальнення досвіду різних країн, результати експертної оцінки фахівців галузі спорту дозволили автору дисертації виділити основні напрями вдосконалення підготовки юних легкоатлетів у першій стадії.

П'ятий розділ **«Обґрунтування структури і змісту підготовки легкоатлетів у першій стадії багаторічного вдосконалення (на матеріалі легкоатлетичних стрибків)»**. Встановлено, що за структурою перша стадія багаторічного вдосконалення складається з етапів підготовки (початкової, попередньої базової, спеціалізованої базової, підготовки до вищих досягнень), охоплює віковий діапазон легкоатлетів від 9–12 до 20–23 років, тривалістю в середньому 11 років. Весь зміст на етапах підготовки спортсменів, які спеціалізуються у легкоатлетичних стрибках, спрямований на планомірне становлення спортивної майстерності, забезпечення спадкоємності завдань, засобів і методів, організаційних форм підготовки всіх вікових груп, усунення чинників ризику перетренованості, спортивних травм і професійних захворювань.

У шостому розділі **«Аналіз та узагальнення результатів дослідження»** розглянуто дискусійні питання, проаналізовано результати власних досліджень, зіставлено наукові факти, отримані у ході експериментальних досліджень, з даними літератури, що дозволило виділити наукові положення трьох рівнів новизни, а саме:

ті, що підтверджують, уточнюють і доповнюють, та отримані вперше.

Висновки сформульовані у вигляді узагальнюючих і конкретних положень і свідчать про вирішення поставлених завдань.

Практичні рекомендації до складання навчальних програм для спортивних шкіл України (на матеріалі легкоатлетичних стрибків) орієнтовані на запобігання форсування підготовки юних спортсменів, створення міцного фундаменту для реалізації індивідуальних можливостей в оптимальній віковій зоні найвищих досягнень.

Наприкінці роботи надано список використаних літературних джерел та додатки.

В цілому, зміст дисертаційної роботи має чітку, логічну побудову, яка повністю відображає шляхи досягнення сформульованої автором мети і виконання поставлених завдань.

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації та відображує головні положення роботи.

В цілому позитивно оцінюючи дисертацію, слід вказати **на деякі зауваження і дискусійні положення:**

1. У назві теми дисертаційної роботи або у меті, не вистачає уточнення щодо: ...на матеріалі (чи прикладі) легкоатлетичних стрибків, адже переважна більшість проведених досліджень відображають виключно особливості структури та змісту у стрибкових видах легкої атлетики. І лише у завданнях це відображено.

2. У меті дослідження, на нашу думку, слід було вказати кінцеву цільову установку обґрунтування раціональної побудови підготовки легкоатлетів (для чого?), адже мета у такому вигляді є лише констатацією і не відображає кінцевого результату.

3. У розділі 5, не вистачає порівняльної таблиці з матеріалом, який відображає відмінності існуючої структури та змісту та запропонованої автором для кожного з етапів підготовки, тому, що окрім таблиці 5.2, важко виокремити відмінність розроблених рекомендацій та існуючих.

4. На стор. 159, останній абзац з низу, автор обґрунтовує необхідність

зміни існуючих вузькоспеціалізованих тренувальних засобів посиленням на передовий досвід та власні дослідження. Залишається не зрозумілим, про які власні дослідження відносно існуючих вузькоспеціалізованих тренувальних засобів йде мова?

5. Оформлення рисунків 3.5, 5.6, 5.7 – не відповідає сучасним вимогам.

6. На нашу думку, не можна констатувати ефективність розроблених практичних рекомендацій для складання навчальних програм для ДЮСШ і СДЮСШОР на підставі лише експертного опитування без практичного втілення розробленої структури і змісту підготовки у тренувальний процес. У даному випадку, можна стверджувати тільки про теоретичну ефективність!

7. У тексті дисертації є технічні та редакційні помилки.

В цілому, зроблені зауваження не мають принципового значення і не знижують позитивної оцінки наукової праці.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

За актуальністю, науковою новизною отриманих результатів та практичною значущістю дисертаційна робота **Козлова Кирила Валерійовича на тему «Структура і зміст підготовки легкоатлетів у першій стадії багаторічного вдосконалення»** відповідає вимогам п.11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт.

Офіційний опонент:

кандидат наук з фізичного виховання та спорту,

доцент кафедри легкої атлетики

Придніпровської державної академії

фізичної культури і спорту

Д.І. Степаненко

Підпис Степаненка Д.І. засвідчую
начальник відділу кадрів

Н.І. Дем'янова